

Manuel Pla i Salat,
als noranta anys.

Manuel Pla i Salat, una indomable aventura pedagògica

Àngel Jiménez

Amesura que m'endinso en la lectura de la novel·la de Josep Pla i Carrera(1) *Damunt les espatlles dels gegants* intueixo —a pesar de les poques pinzellades que en fa— la forta personalitat del pare del protagonista. Els punts de coincidència entre l'heroi de la ficció i l'autor, així mateix, em fan presents les converses tingudes amb el seu pare —de norantatres anys—, el senyor Manuel Pla i Salat; de qui, si em perdonen aquesta breu marrada introductòria, em dispo a escriure en aquestes pàgines de la *Revista de Girona*. No pot veure's xuclada pel remolí d'un oblit injust —penso— la memòria de la figura, avui pràcticament extingida en un món d'especialistes

universitaris, del professor genial i savi que disposa de prou amplitud i profunditat de coneixements com per saber-los relacionar bé. I, altrament, en aquest cas, posseïdor d'una saviesa esquerra, que no s'ajup obedient ni s'adapta a la realitat en minúscula; que no es tradueix, incomprensiblement en l'actual civilització, en diner o poder.

Anys de formació

Nascut el 1906 al carrer Major de Sarrià, «a cinc quilòmetres de Barcelona (2)», Manuel Pla rep la primera formació de l'escola municipal i, després, dels salesians. La seva infància transcorre, doncs, en l'àmbit popular i menestral de la vila, on

durant l'adolescència —sempre emotiva— colla amb veïns i coneix l'amic, més gran que no pas ell, Josep Vicenç Foix. Entre ells es forma un grup literari que reforça els vincles duradors de la seva amistat. I així, de jove, Pla es fa amb la sensibilitat i el plaer per la llengua i la lectura. Són també els anys dolços d'un noucentisme marcadament pedagogista, que endevina en l'escola la força transformadora de la comunitat; que intueix en l'educació el sistema per formar «bons ciutadans». És l'arrencada de l'escola catalana.

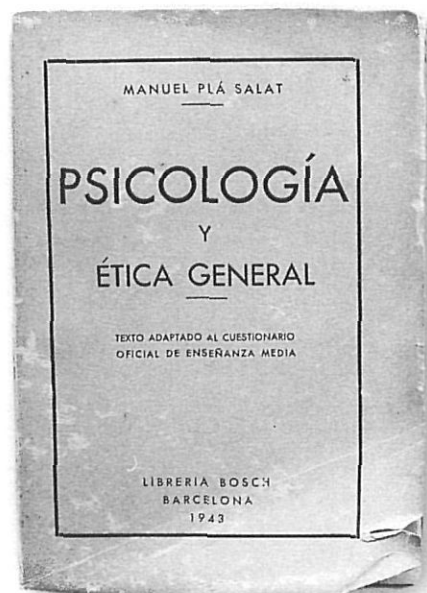
Al final d'aquest primer període, Pla guanya la beca que li ofereix la possibilitat d'entrar a l'Escola Industrial per seguir cursos de direcció d'indústries elèctriques (1921-1923). Tot i el poc temps que hi estudia, confessa que precisament allí és on se li desvetllen dues de les grans passions intel·lectuals de la seva vida: les matemàtiques i la psicologia, mitjançant el contacte amb l'eminent psiquiatre català Emili Mira. Amb només dinou anys, doncs, pot ensenyar —particularment— matemàtiques als veïns de la vila que llavors estudiaven enginyeria o altres estudis superiors. És així com es fa amb la fama, encara inqüestionable, de ser «el millor matemàtic de Sarrià (3)». Malauradament, la salut i les circumstàncies polítiques —el cop d'Estat del general Primo de Rivera també elimina, entre tantes, l'Escola Industrial— no li permeten de continuar-hi. Però la instrucció del nostre mestre es continua forjant amb l'estudi de la psicologia i de la filosofia sota el mestratge disciplinat —tradicionalment rigorós i científic— dels jesuïtes. Aquesta experiència i contacte desperten, ben endins seu, una tercera passió: la religió o la recerca de resposta a les preguntes essencials de la vida.

Mentrestant, quelcom del moviment pedagògic impulsat per la Mancomunitat subsisteix gràcies a la iniciativa privada que li ofereix refugi, i es funda la Mútua Escolar Blanquerna sota la direcció de l'Alexandre Galí, el qual, l'any 1932, demana el concurs de Manuel Pla i posa sota la seva direcció i responsabilitat una nova secció de l'escola, creada especialment, de nois difícils. Heus ací, doncs, com una oferta providencial ajuda Pla a fer la simbiosi vital de dos corrents pedagògics

complementaris: el tradicional —d'instruir— dels grans col·legis eclesiàstics, i el de la nova educació, oberta i enriquidora, de Blanquerna.

L'escola de S'Agaró

L'adveniment de la República reobre un dels moments més apassionants de la pedagogia i psicologia catalanes. A Blanquerna, de 1932 a 1934, Manuel Pla coincideix amb el pedagog gironí Narcís Masó, que ha fet experiències de renovació molt interessants i que ha conegut —a l'exili suís— les propostes psicopedagògiques europees. Un dels aspectes més nous d'aquesta pedagogia moderna és el de la convivència entre docents i alumnes. Pla —coincidint plenament amb Masó— entén que l'escola ha de ser la continuació de la família: «La pedagogia moderna sosté, en efecte, la necessitat d'aquesta assídua conveniència entre els professors i els alumnes, perquè entén que l'escola ha d'ésser la continuació de la llar i àdhuc en alguns aspectes la seva superació. Propugnem que la vida de l'escola ha d'estar estretament vinculada a la vida del noi i que la responsabilitat dels mestres està íntimament associada a la responsabilitat dels pares com una derivació (4)».

Avui, als seus noranta-tres anys, Manuel Pla sosté ben ferm la mateixa convicció: «A Blanquerna, on ens vam conèixer en Narcís i jo, ens vam proposar de realitzar una idea, un projecte: crear una veritable família a S'Agaró, l'Escola de S'Agaró». Atès que d'aquesta experiència pedagògica ja se n'ha parlat, i que Salomó Marquès n'ha escrit un valuós assaig (5), aquí m'atinc tan sols al que em comenta avui

M. Pla, a la dreta, amb els fundadors del premi Leopoldo Alas (Enric Badosa, Esteve Padrós i Dr. Carreras).

Pla (segon, a mà esquerra) amb el jurat del premi literari Leopoldo Alas (abril de 1967).

Manuel Pla, testimoni de primeríssima mà. «La nostra dèria», assegura, «era que els alumnes aprenguessin de llegir. Cada dia feiem lectura, i la comentàvem. Classes breus i treball intensiu a la mateixa classe que, doncs, no podia ser molt nombrosa. La conversa era essencial. Els obligàvem a tenir opinió —això ho vaig introduir jo—. Aristòtil deia que el pensament humà es mou per contradiccions. Amb la discussió sorgeixen idees noves. Vaig aconseguir que els meus alumnes es prenguessin seriosament les classes de lògica».

A l'Escola de S'Agaró, Pla ensenya matemàtiques, física i lògica. En les assignatures humanístiques, hi col·laboren tots els mestres. Però el que amb tota seguretat és el tret més innovador o avançat d'aquesta il·lusionada utopia és l'aplicació sistemàtica i personalíssima de la psicometria.

L'elaboració d'informes psicològics que caldrà explicar als pares —juntament amb les notes—, a partir de les proves de G. Vermeulen (1921), R. Meili (1930) i L. M. Terman, és una tasca que Pla no deixarà ja mai de perfeccionar d'una forma molt seva, obtenint-ne resultats afinadíssims. De l'informe que fa al seu alumne Joan Bartra i Sabater l'any 1936, l'interessat me'n diu: «Aquest estudi psicotècnic el vaig ensenyar llavors a l'Institut Psicotècnic de l'Escola Industrial, on, per seleccionar carrera, em feren unes proves. Tot l'equip va quedar sorprès i al·lucinat que en aquell temps, en una escola, hi hagués algú capaç de fer

aquelles proves».

Uns anys més tard, Pla és el primer a utilitzar, al país, el test creat pel psicòleg hongarès Lipot Szondi. A Sant Feliu aplica ja el psicodiagnòstic de les tendències personals de Szondi-test l'any 1948, un any després de ser publicat a l'estranger. Ell mateix el tradueix de l'alemany, se l'adapta i n'esdevé un expert de renom.

Estada a Sant Feliu

La insurrecció militar del juliol de 1936 posa fi a aquella experiència pedagògica, quan la matrícula del curs següent és completa. Manuel Pla es veu obligat a refugiar-se a Sant Feliu, on ha posat alguna arrel, i més quan sap que a Sarrià elements extremistes el busquen. En plena clandestinitat, el 17 d'octubre de 1937, es casa amb la guixolencsa Francesca Carreras Albertí a Girona, a ca l'Esperança Bru, viuda de Rafael Masó. Mossèn Joan Bosch hi és present.

En acostar-se el moment de ser mobilitzat, intenta de passar la frontera. Però roman tancat al seu habitatge de Sant Feliu. Mor la seva primera filla. Pateix, doncs, amb Francesca totes les misèries d'una guerra provocada.

Amb l'ocupació militar de la ciutat, el 1939 s'enceta una de les més dures èpoques de repressió del nostre poble. Els nous continguts culturals imposats impliquen el desmantellament de tot el sistema educatiu anterior. La total reorganització de l'ense-

nyament té com a conseqüència el tancament provisional de l'institut de batxillerat creat l'any 1933; provisionalitat que, com deixa escrit la pedagoga guixolencsa Margarida Wirsing, esdevé definitiva (6). Les classes particulars de Manuel Pla i les de l'acadèmia, formada l'any 1941, intenten de mitigar els efectes negatius d'un ensenyament públic secundari absolutament desatès.

Els primers anys de la postguerra, que viu a Sant Feliu de Guíxols, són —jo crec— els més fecunds, des del punt de vista familiar i intel·lectual. Hi neixen els seus fills Manuel (1940), Josep (1942) i M. Àngels (1944), i publica els llibres de text *Lógica. Dialéctica y metodología* (1942) i *Psicología y ética general* (1943), que són tot seguit adaptats, com a textos oficials, a les escoles i noviciats dels caputxins.

En aquells llibres Pla insisteix que s'ha d'ensenyar a partir dels conceptes més senzills i dels interessos propis de l'edat i capacitat dels alumnes.

L'experiència demostra —hi escriu, tot citant un treball de Narcís Masó— que la millor manera d'aprendre és el mètode actiu, mitjançant el qual el discent es proporciona les dades d'allò que desitja aprendre. I reitera la utilitat de la discussió (7). Però cal que les qüestions plantejades tinguin sentit i responguin a necessitats reals, i que els alumnes comptin amb un marc de referència necessari per poder formular un pensament crític i alternatiu.

En conseqüència, la novetat dels seus llibres són els exercicis pràctics que hi proposa, tan importants com el mateix text. Vol que els seus alumnes

Pàgina manuscrita del Sil-labari.

adquireixin l'habilitat de pensar, raonar, dubtar; fent-se tota mena de preguntes començant pel més senzill, pel que és a l'abast dels sentits (8).

Segons el meu parer, una altra obra de Pla molt important —malauradament no publicada en aquells anys del primer franquisme, quan hi havia tanta manca de recursos pedagògics— és el *Sil-labari*. Tot i que el famós lingüista català Josep Roca i Pons —gran amic, des de la infància, de Pla— assegura que «en el castellà hi ha una relació estreta entre els fonemes de la llengua i l'ortografia, talment que no costaria gaire convertir aquesta darrera en expressió fonològica (9)», l'experiència psicopedagògica demostra al nostre professor que els infants es desorienten i es confonen quan han d'associar dos significats a un mateix significat. Dificultat que es troben ja a partir del mateix nom de la lletra, que no es correspon amb el so. Quan els petits aprenen a llegir, han d'ignorar completament el nom particular amb què es designa cada lletra: l'han de reconèixer tan sols pel seu so. D'acord, doncs, amb el principi de l'educació funcional —que Pla propugna—, s'ha de començar per allò que les coses fan, o bé pel que s'hi fa. De manera que la impressió visual i la resposta fonètica han de ser directes, sense gaire embuts. Així, el seu mètode visual-fonètic proposa de fer passos rigorosament graduats, començant pels sons i les seves combinacions més fàcils i senzilles.

Manuel Pla i la seva esposa, Francesca Carrera —la qual, com és de suposar, té un rol importantíssim en la vida i obra del pedagog—, l'experimenten molts anys, obtenint sempre resultats excel·lents amb tot tipus d'alumnes. Per tant, el *Sil-labari* podria haver esdevingut, aleshores, una valuosa aportació al servei del magisteri i de l'ensenyament de la lectura i escriptura.

Retorn a Sarrià

Malgrat que, durant l'etapa guixolencina, Manuel Pla no és importunat políticament, en ser tingut per excaptiu i exercir de fiscal comarcal, el baix to cultural de la petita ciutat de la Costa Brava —que amb la guerra i la repressió ha perdut el dinamisme intel·lectual de la seva joventut— n'enrareix l'ambient. De manera que l'any 1949, amb tota la família, retorna a la seva vila natal, ara barri residencial de Barcelona. Hi retroba els vells amics, especialment Foix, a qui acompanya quan aquest pateix el trauma més gran de la seva vida. Els biògrafs del poeta de Sarrià convenen que Pla n'és, en aquells moments, l'amic fidel, incondicional. La seva veu «esquerdada» i sàvia no falta mai a les tertúlies poètiques i filosòfiques del carrer Setantí, els diumenges al vespre (10). En justa reconeixença, Foix li dedica el sonet «És per la ment que se m'obre Natura» del llibre *Sol, i de dol* (11). L'admiració foixista, Pla

—avui president honorari de la Fundació J.V. Foix— l'encomana al seu gran amic i deixeble, l'Enric Badosa, amb qui —entre altres— impulsa un projecte cultural d'envergadura: la creació del premi literari de contes Leopoldo Alas (12).

Tanmateix —i resumeixo massa— en una fase política més tova de la dictadura, Manuel Pla es dedica fonamentalment a donar classes a diverses escoles i, sobretot, a les lliçons privades, que, val a dir-ho, no tenen res a veure amb l'automatisme interessadament calculat de les típiques classes particulars. La seva especialització, però, continua essent l'aplicació de la psicologia. Per casa seva passen tantes persones i són tants els exalumnes que l'admiren, com nombrosos són els articles que publica. Això sol ja necessitaria tot un altre —més ampli— treball.

El saber no ho és tot. Ensenyar a recercar i raonar —i fer-ho amb una honradesa extrema— és la llarga, modesta i indomable aventura de tota una vida, la de Manuel Pla i Salat.

Àngel Jiménez és arxiver.

Notes

- (1) Josep Pla i Carrera (Sant Feliu de Guíxols, 1942) és professor de lògica matemàtica i d'història de la matemàtica a la UB des de 1969. Entre els seus llibres figuren també *Matemàtica general* (Orbis, 1989) i *Lliçons de lògica* (PPU, 1991).
- (2) FOIX, J. V., *Oriflama* (gener 1968).
- (3) MOLAS, J., *Fragments de memòria*. Pagès Editors, Barcelona, 1997. Pàg. 59.
- (4) PLA, M., «Un comentari a l'interviu de J. M. Álvarez», *Costa Brava*, núm. 315 (20.06.1936).
- (5) Narcís Masó, *Pedagog de l'escola activa*, Diputació de Girona, 1990.
- (6) L. d'Andraitx, «Los Estudios Medios en San Feliu», *Àncora*, 8.10.1959.
- (7) PLA Y SALAT, J., *Lògica*, L. Bosch, Barcelona, 1942, pàg. 164-167. *Psicología*, 1943, pàg. 86.
- (8) Opinió que també defensa el seu fill. Cf. PLA I CARRERA, J., «Addendes per als matemàticament curiosos», pàg. 8 i 9. Darrer capítol —no publicat a l'edició de La Magrana— de la seva novel·la *Damunt les espatlles del gegant*.
- (9) ROCA, J., *Introducció a l'estudi de la llengua catalana*, Ed. Vergara, Barcelona, pàg. 116.
- (10) GUERRERO, M., J.V. Foix, *investigador en poesia*, Barcelona, Ed. Empúries, 1996, pàg. 13, 356 i 389.
- (11) PLA SALAT, J., «J.V. Foix i l'evidència», *Serra d'Or*, núm. 398.
- (12) VALLS, F., «Una empresa cultural qui-jotesca», *El País*, 18.03.1997.

L'escola de S'Agaró (1935-36).

